Kemenesaljai Digitális Könyvtár
2014.10.17. 16:43

GAÁL DEZSŐNÉ:

SORSERÓZIÓ

Paraszti életrajz Bőczén Pálnéról. (részletek)

Bevezetés

Összeállítottam BŐCZÉN PÁLNÉ, született: Balogh Anna „NANI" néni életrajzát. Nevét így használom a feldolgozás során, hisz ezt ismeri mindenki és így szólítják ma is. A paraszti életrajz kutatása alkalmával időrendi sorrendet alkalmaztam ott, ahol lehetett. Az Ő emlékezése alapján, illetve az általa idézett eseményeket tevékenységi területenként összevetettem feljegyzésekkel, visszaemlékezésekkel és egyéb adatokkal. Annál is inkább szükség volt az összehasonlításra, mivel az emberi emlékezet véges, s az idő múlásával sok minden feledésbe merül, események kiegészítődnek, kerekké lesznek.

Az összeállított életrajzot részben az Ő szavaival — melyet nyelvészek is elemezték már, igazi „vasi" kiejtéséért, majd a saját szavaimmal próbáltam rögzíteni.

Nani néni életrajza lényegében portrékrónika. *A népi* hős tevékenységét akarja bemutatni. *Hogyan segítette elő a politikai, szociális, kulturális fejlődést az illető, és a modern krónikaírást, ennek módszereit egy személyre alkalmazva.* Nem vezet személyeskedésre, mert a személy kifejezi, felszínre hozza a közösség érdekeit.

A szó szerint lejegyzett életrajz itt visszaemlékezés. Azonban sok esetben nekem kellett helyretennem az eseményeket. Életének elmondásával nem csupán az értelem, hanem az érzelem logikája vezette Bőczén Pálnét. Ez azzal magyarázható, hogy egyes lényegtelen — vagy annak tűnő — események élesebb megvilágításba kerülnek. Ezekre jobban emlékezik és ezekhez viszonyítja a későbbi, gyakran nagyobb jelentőségű eseményeket.

Néhány esetben a visszaemlékezésből kihagytam olyan részleteket, amelyeknek felelevenítése kétségtelenül helytelen lett volna. Moz-

galmi vonatkozásban — érthető módon — nagyobb akciókban gondolkodik. Ezeket összeköti és így rajzolja meg a mozgalom történetét.

Éppen czért figyelembe kell venni az általános történeti mozgás hatását a népi hősre. Megállapítható, hogy ez a mozgás nem lehet egészen egyenes, mivel abban a közösségben megmaradtak még sokkal régebbi hagyományok is, mint amivel a párt irányelvei számolnak országos viszonylatban.

„Bár a történelmi távlat még kicsi, nem szabad tovább várni! Minden idős paraszt halálával egy-egy ezerarcú rejtett világ hull a föld alá." (1.)

„De maga az új társadalmi rend, ami kialakult igazságosabb, mint bármelyik volt korábban. Az új szocialista életforma maga nem forrása már a kudarcoknak, vagy tragédiáknak. Megszűnt a parasztok örökös rettegése attól, hogy mit hoz a jövő, hogyan lehet megélni, hogyan tudnak kenyeret adni a gyermekeiknek. Hogy mindez így alakult, abban ténylegesen magáé a szövetkezeti parasztságé az érdem. Azoké, akik a szövetkezetet létrehozták, benne dolgoztak és dolgoznak ma is. Úgy érzem azonban, a történelmi igazsághoz tartozik, hogy méltassuk azoknak az érdemeit is, akik agitátorai és szervezői voltak a szövetkezeti mozgalomnak." (2.)

*

Csönge község Vas megyében Celldömölki járás északi csücskében helyezkedik el, Ostffyasszonyfa és Kenyeri szomszédságában. „Csönge kisközség: hozzátartozik: Cseri puszta, Csuka-, Farkas-, Ferenc- és Princes majorok. A község a sík vidéken a Kemenesalja Cser fennsíkja és a Rábavölgy találkozási vonalában fekszik. Általános adatok: lakosság száma: 1139 lélek (1931. évi népsz.) házak száma: 244, területe: 4402 kh., melyből szántó: 3804 kh., rét: 143 kh., legelő: 67 kh., erdő: 148 kh., szőlő: 10 kh., kert: 19 kh., termékketlen: 211 kh. Talajviszonyok: homokos kavics a cseri részen, míg a Rábamente agyagos kötött föld. Termények: gabonaneműek. (Cséplőgéptulajdonos: 5, földbirtokos: 29, földhaszonbérlő: 3. (3.)

A földrajzi elhelyezkedés és az általános adatok ismertetése után tekintsük át, hogyan élt abban a csöngei környezetben egy szegény család: BALOGH István 9 gyermekével, majd az ő leánya Balogh Anna „NANI" néni az ő 2 gyermekével.

„... a nagyapát
a dédapát
mendemondából
hámozom
emlékeimből
toldozom."

(Weöres Sándor: TOCCATA)

CSALÁDFA

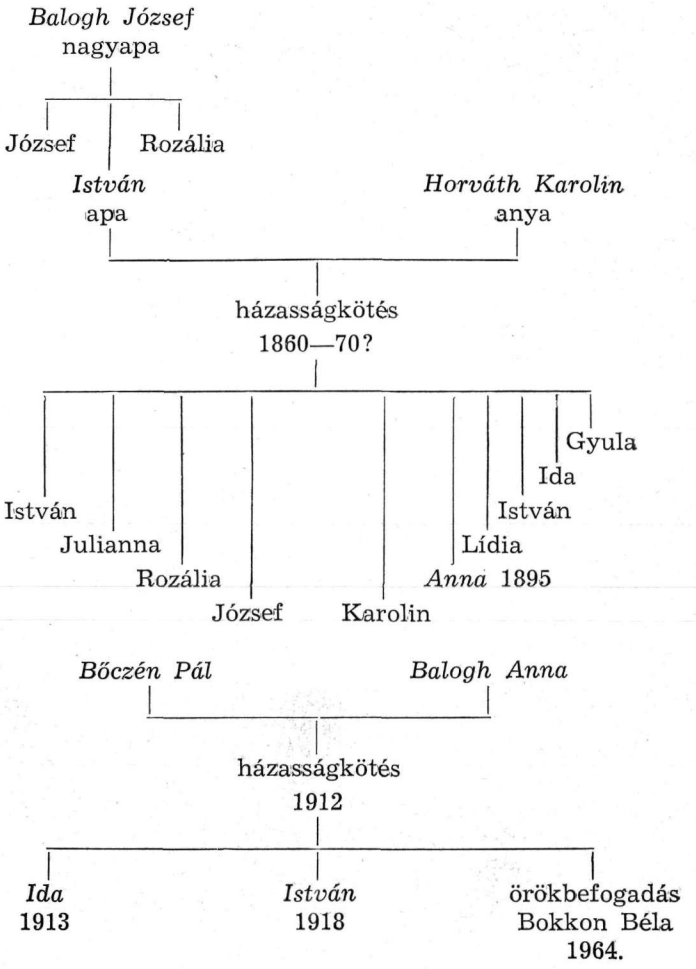

„. . . arcom némán felel: elkészült, megérett
Pár alapvonásra-szinre, rosszra-jóra
koptatta a kor s a sors eróziója."
(Keresztúry Dezső: Változatok a végső témára)

Sorserózió

Visszaemlékezni az őseimre ennyi év után, nem könnyű, de öröm tölt el valahányszor, ha az áldott jólelkű, munkáskezű és melegszívű szüleimre gondolok. Örökségként munkáskezem és becsületes életem adták — amire mindig büszke vagyok. Akármilyen nehéz helyzetem volt is, ezt a szülői örökséget megtartottam és most 79 éves koromban felemelt fejjel mondom: Ezt adtátok nekem, én így éltem, nektek köszönöm!

Apám Balogh József és anyám Horváth Karolin mindketten szegény parasztcsaládból származtak. Sok nélkülözés, gond szakadt rájuk, aminek oka mindig a szegénység volt. Ez az élet egyre nehezebb lett, ahogy a gyerekek egymásután jöttek a világra. Nőtt a család, nagyobb lett a nyomorúság. Édesanyám 10 gyermeknek adott életet: István, Julianna, Rozália, József, Karolin, Anna, Lídia, István, Ida és Gyula. Az elsőszülött István meghalt, így kilencen voltunk testvérek. Ez volt akkor a szegényember sorsa. Ahogy a gyerekek szaporodtak, úgy szűkült egyre jobban össze az a cselédlakás amelybe szüleim költöztek. Az első része volt a mienk: egy szoba, egy kis kamra, középen a közös konyha és a hátsó részt már másik család lakta. Az otthon levegőjét nemcsak a gyerekek száma, hanem a növekedés, majd a felnőttéválás is egyre szűkebbre vonta. Szegény édesanyám sokat küszködött a ruhátlan, éhes gyerekekkel. Ahogyan nőttünk, egyikünk ránőtt a másik fejére. Öltözetünk is szűkös, szegényes volt. Szüleink békésen, szépen éltek. Gyerekeiket féltették és szerették. Egymást és más embereket megbecsülték. Akármilyen nehezen is volt, de a kenyér az soha nem volt elcsukva előlünk. Amit tudtak, amire tellett gyermekeiknek megadták, inkább maguktól vonták meg.

Édesapám a Horváth Ernő uradalmában volt major-gazda, ami azt jelentette, hogy 600 kh. földjén a gazdasági vezetést kellett neki ellátni. Szerették apámat a birtokon dolgozók és az uraság is. Bizonyítja ezt az is, hogy több mint két évtizedig végezte major-gazdai megbizatását. Amikor 22 év nehéz fáradságos munkája után apám megpróbálta másképpen biztosítani a népes család megélhetését — a Horváth uraságtól megvált — még évekig fennmaradt a „Balogh gazda" megszólítás ami a megtiszteltetést bizonyítja.

Amint nőttünk mindegyikünk látta drága jó szüleink nehéz helyzetét, erős akaratát és a létünkért való küzdelmeket. Nagyobb leánytestvéreim után én is kezdtem a munkát ott ahol tudtam. Ház körüli segítés, libaőrzés után napszámba jártunk kapálni és répát egyelni.

Fiútestvéreim is a maguk erejéhez mérten próbálták apánk vál-

Cselédház, Bőczének lakása

lairól a súlyos gondot könnyíteni. Először őrzőgyereknek szegődtek, majd a kalapálás, aratás és masinálás jutott nekik osztályrészül.

Amíg apám aratott anyám délelőtt az ebédfőzéssel és az állatok ellátásával volt elfoglalva. Ahogy a dél közeledett összekészítette az ebédet az aratóknak, mert akkor már a nagyobb testvéreim is arattak. Az ebédhordó kosárba egyenletesen elrakta a szegényes eledelt, majd tiszta konyharuhával gondosan leterítette. Fejére tette a tekercset és erre helyezte el az étellel megrakott kosarat.

Édesanyám délután ott maradt az aratásban segíteni. Az ő munkája volt a kötözés. Nem volt könnyű munka. Apám a rendet vágta, a gyengébb testvérem a kötelet teregette, az erősebb pedig a markot szedte. Anyám a kötélbe rakott markokat bekötötte a kötőfával. Így szaporodtak sorra a kévék. Amikor a nap alsó sugarai a Dombalján eltűntek, akkor kezdték a kévéket összehordani. A felnőttek kettesével, a gyerekek egyesével hordták a nehéz gabonakévéket. Édesanyám mindig sietett, hogy a testvéreimnek kevesebb kévét kelljen összehordani, sajnálta őket a megerőltető munkában.

Nehéz fáradtságos munka volt annak is aki a sajátját vágta, de sokkal nehezebb annak, aki más földjén a tizedekért, vagy a tizenkettedikért végezte az aratást. A lábbeli leszakadt a lábunkról, ezután mezítláb csak úgy lehetett menni, hogy a tarló dülése után kellett lépni, mert különben véresre bükdöste a lábainkat. Nehéz volt, muszáj volt. Az éhes gyerekek, a gond nagy úr, jobban parancsol, mint bármilyen kényszerítő törvény.

Még az aratás alatt édesapám leszerződött masinálni. Ez azért volt sürgős, mert sok volt a masináló és kevés volt a gép. Azután meg azt is megnézték, hogy ki, kivel áll össze egy bandába masinálni. Apám mindig etető volt a gépen. Nem volt könnyű munka ez sem. A nyári kánikulában elviselhetetlen volt a szomjúság, amihez még hozzájárult a felfelé szálló csípős por is. Minden mozdulatra vigyázni kellett, mert aki a dobba esett azt a gép a gabonával együtt megette, feldarabolta.

Ebben az időben nagyobb testvéreim is masináltak már ugyanitt félrészért: török-pelvahordók, szalmaverők voltak. Később nőttek, erősödtek és tudták vállalni a háromnegyedrészes munkákat: kévehányó, kötélvágó, nyárstámogató. Az egész részesek azok a legerősebbek voltak: zsákoló, nyársoló, etető és kazalrakó. Mi kisebbek ilyenkor az ebédhordással segítkeztünk. Így élt a nagy család fáradságos, megfeszített, de becsületes munkával. Sokat kellett nélkülözni. Örültünk ha búzagánca, vagy darásmácsik került az asztalra, de szívesen ettük a sültkrumplit vagy a kukoricakását is, ami éppen volt, amire tellett.

Szüleink törekvő, igyekvő emberek voltak. A csöngeiek szerették,

megbecsülték őket. Apám elismert, tekintélyes ember volt, embertiszteletben tartották. Volt is aratása, masinálása mindig. Egy-egy helyen hosszú ideig megvolt ez is mutatta, hogy elégedettek voltak a munkájával. Igyekezett minden dolgát tisztességgel elvégezni, mert különben nem járt ki a „böcsület."

Bármennyire törekedtek is, akkor sem tudták az életüket megváltoztatni. Dolgoztak korától napestig, de a 16—17 q gabonából a nagycsaládot nehéz volt eltartani.

Édesapám szégyellte, hogy bármekkora volt is az igyekezete ebből a sorsból felemelkedni nem tudott. Akármibe kezdett a nincs hatalmas mágnesként rántotta vissza és megálljt parancsolt minden előbbrelépés ellen.

Éltük tovább a szegényemberek megszokott életét. Mindenki dolgozott amit kora, ereje megengedett. Sokszor a szorgalom az akarás ezt is túlszárnyalta és bizony esténként halálfáradtan estünk az ágyba. Még a vacsora sem igen kellett, hiába igyekezett drága jó anyánk a lehetség mértékének megfelelően kedvünkbe járni. Elég nagyok voltunk már ahhoz, hogy észrevegyük a faluban azt is, hogy nem mindenkinek ilyen keserves a kenyérkereset. Meg aztán azt is láttuk, hogy van akinek a lakása se ilyen szoros, a ruházata se ilyen szegényes mint a mienk. Édesanyánkat kérdezgettük, aki ölébeejtett kézzel, bánatos szemmel nézett végig az agrárproletár család sarjadékain. Mély sóhajtás szakadt bensejéből és mintha a mélység még nem lett volna elegendő az elszállt sóhaj után nézett. Keresett a levegőben a tekintetével és ránk szegezte most már könnytől buggyanó szemét, s fájdalmasan csak ennyit mondott: „azok gazdagok, mi meg szegények vagyunk." Szavai *rövidek, súlyosak* voltak. Ebből aztán megértettük, hogy mennyire fáj anyánknak a mi szegénységünk és elhatároztuk, hogy ezentúl még jobban megfogjuk a munkát, hogy a ránk méretezett szegénység súlyos korlátait ledönthessük.

Ekkorra már én is nagyobbacska lány lettem. Iskolába jártam testvéreimmel együtt. Szerettem odajárni és boldogan verseltem otthon amit az iskolába tanultam. Hálával és tisztelettel gondolok tanítóimra akik nagyon jók voltak hozzánk.

Legszívesebben emlékezek vissza azokra a téli estékre amikor már korán besötétedett. Megette a család a szűkös vacsorát és utána kukoricát morzsoltunk. A lámpát eloltottuk, kevéske fényt a konyha tűzhelyének pirosló parazsa adott. De ez segítette kibontakoztatni azt a meghitt családi hangulatot is, ami ilyenkor kialakult közöttünk. A morzsolás közben mindig megjött apámnak a *mesélő kedve*. Kérdezgettük, mit tud Mátyás királyról, meg erről-arról. Én feszülten figyeltem minden szavát, nehogy egyetlen szót is

elszalajtsak. Így ment ez hosszú téli estéken keresztül. Amikor már mindenki javában morzsolt, tellett a véka, apámból is megindult a mese. Úgy ömlött belőle, mint egy hosszú folyam: mi pedig órákon át figyeltük. Volt mindig új mese is, de a régi is újnak tűnt, mert apám annyi változattal és olyan sok érzelemmel tudta ezt elmondani.

Egyik este — én már felnőtt voltam akkor — aztán ismét mesélni kezdett apám, de nem a régi, megszokott meséket. Komor tekintettel mérte végig a körülötte ülő gyerekeket. Arca mintha teljesen megváltozott volna, szemében láng égett és tekintetével messze keresve szokatlan hangon szólt: „Tudjátok gyermekeim, nem így él ám mindenhol a szegény ember. Van már olyan ország is ahol az emberek a magukét aratják és ott nincsenek uraságok akik parancsoljanak." Pisszenés nélküli csendben hallgattuk súlyos szavait. Aztán néma csend ült közénk, apánk elhallgatott, nem folytatta, amit elkezdett. Próbáltunk megint a mesélő kedvében járni, szépen kértük, hogy meséljen még tovább, hisz olyan szépeket mondott. Hiába erőlködtünk nem tudtuk több szóra bírni. Nem folytatta. Nagy nehezen annyit mondott: „Ti ezt nem értitek, többet ne is kérdezzetek." Hallottuk amit mondott, csak azt nem tudtuk elképzelni, hogyan lehetne a magunkét aratni!

Ahogy múltak az évek, úgy nőttünk fel egymás után mi is. Próbáltuk életünket szorgalmas munkával eltölteni, hogy legalább a megélhetésünk könnyebb legyen. Miután az iskola 6 osztályát elvégeztem én is munka után láttam. Elszegődtem a Horváth Ernő urasághoz konyhai leánynak. Sokat kellett dolgoznom, nemcsak a konyhán, hanem a kertben is, meg mindenütt, ahová parancsoltak. Más volt itt az élet, mint a Balogh család otthonában. *Jobb az uraknak és nehezebb a cselédeknek!* Sokra nem emlékszem vissza, de azt tudom, hogy sokat szenvedtünk nála. Ha valaki 1—2 hónapot kibírt ott, azon mindenki csak csodálkozott. Kegyetlen cselédkínzó volt. Ha mostunk, a ruhát úgy vágták a teknőbe elénk, hogy a szemünkbe fröccsent a hamulúgos víz. Gyümölcsből is csak a férgese, vagy a rothadónak a java jutott nekünk. Fizetés is kevés volt, de valami kereset meg mégis kellett. Így aztán mégis ezt választottam amíg *„firhő"* nem mentem.

Teltek az évek, nőttek a gyerekek, megkezdődött a nősítés és a háziasítás. Minden évben elment közülünk egy, de volt amikor kettő is. Így volt ez a nagy családosoknál mindenhol akkor. Anyánknak nagyon fájt, alig tud adni valamit az új életet kezdő gyerekeinek.

Amikor 16 éves lettem, még mindig a Horváth Ernő uraságnál

szolgáltam. Megismertem a BŐCZÉN PALIT — az én most is becsületes, jó lelkű uramat.

Szegényesen megesküdtünk 1912. májusában és megkezdtük aztán egy újabb szegény család nehéz életét.

Mivel a szomszéd faluban Ostffyasszonyfán kaptunk *„megélhetést"* átköltöztünk oda. Az első esztendőben — az 1912-es évben — mindketten *„máshun"* arattunk. Az uram Busznyák Sándoréknál volt köblös, én pedig a Németh Dénesék marokszedője voltam. Az első kenyerünket így kerestük meg. Kosztot mindig a munkaadó biztosított. Könnyebb lett volna a munka, ha egy helyen, együtt dolgozhattunk volna. De nem volt más választás. Kenyerünket megkerestük Asszonyfán és ősszel visszajöttünk Csöngére. Az uram elszegődött a gróf Cziráky földesúr Kenyeri (5 km) birtokára cselédnek. Cselédkedtünk mint a többi szegény ember.

A cselédsors után ismét aratók lettünk. Ekkor télen az uram kisegítő munkákat tudott végezni. Erdei favágó lett a Sitkei Nagy Sándor erdejében (15 km-re). Ez azért volt jó, mert fát tudott keresni amiből aztán eladni is lehetett. A hátán meg minden nap hozott haza annyit amennyit elbírt. Úgy vettem észre, hogy hazaért: zuhant a fa, ahogyan a válláról ledobta. Látni már nem láthattam, mert mindig sötétben ért haza. Ezt a keresetet nemcsak az uraság, hanem a banda is megkövetelte akikhez tartozott. Nagy volt az erdő, csak bandákba szerveződve dolgozhattak. Ez volt a szegény ember sorsa, *nyáron a kenyér, télen a fa keresete parancsolt neki.*

Időközben két gyermekem született: Ida 1913-ban és István 1918-ban. Kicsi korukban sokat nem tudtam mellettük dolgozni, róluk kellett gondoskodni. Ahogy nőttek, elhagytam őket rokonra, ismerősre vagy jó asszonyra; akiknek aztán kapáltam, megszolgáltam amivel vigyáztak rájuk. Így tudtam az uramnak segíteni a kenyérkeresetben mióta gyerekeink lettek. Munkánk által mi már könnyebben neveltük őket, mint annak idején minket a szüleink. Ahogy mi felnőttünk a munkába szüleink mellé, ők is úgy igyekeztek könnyíteni sorsunkon.

Apám már ősz volt, hajlotthátú öregember. Megtörte a munka. Agrárproletár sorsa mély redőket szántott homlokára. Ereje gyengült, szervezete fogyott és 86 éves korában ágynak esett. Körülvettük, ápoltuk, féltettük, éreztük, hogy az élet nehéz szakasza felé közeledik. Amikor tehettem mindig mellette voltam, beszélgettem vele mindenről. Egy napon nagyon furcsán nézett rám beszélgetés közben. Elmondta, hogy 19-ben Ő is párttag volt és ez a helyzet ami most van meg fog majd változni. Másra fordul, akkor aztán

majd jobb lesz. Ezt jól jegyezzem meg, csak most még senkinek nem szabad szólni róla.

Egészségi állapota naponta romlott. Tudtuk, hogy nemsok van hátra neki már az életből. Amikor ismét kettesben maradtam vele, rám emelte fáradt tekintetét, kezemet megfogta és mélyen a szemembe nézett, majd így szólt: „Te kedves lányom, csak terád lettem volna kiváncsi, hogy veled mi fog történni, ahogy elindultál az eszmék után. Kövesd őket mindig, mert a szegény, az nem marad mindig szegény. Meg fog változni a világ, én már nem érhetem meg, pedig mindig ezt vártam. Te talán megéred kedves lányom. Kívánom, hogy úgy legyen. Ha én a gyermekeimnek nem tudtam jobb sorsot nyújtani akármekkora igyekezetem volt is, talán majd az unokáim megérik. Majd akkor gondoljatok rám, kedves lányom." Én vigasztalgattam: Kedves Édesapám, legyen egészen nyugodt engem nem ér semmi. Az eszméket, amikről beszélt, azt tovább folytatom.

Így maradt meg emlékezetemben az én drága jó apám. Az ő szelleme vezérelt, irányított nehéz sorsomban.

Anyám még néhány évig köztünk maradt, ő volt a nagy család összefogó kapocsa. Akármilyen gondunk volt vihettük hozzá, mindig megvigasztalt, tanácsot adott mit is tegyünk. Az öregség rajta is egyre jobban erőt vett. Szervezetét megviselte a több évtizedes nehéz munka, a nélkülözés, itthon a 9 gyerek, mezőn a kapálás, az aratás bizony kilúgozta az emberek erejét. Aztán ő is elment apám után, csak *életük maradt meg példának és emberségük szép emléknek.*

A BŐCZÉN család élete.

Miután szüleim meghaltak, nagy hiányt éreztem. Csak akkor tudtam igazán értékelni a magam családját, hogy milyen jó is hogy itt a 2 gyerek és nem vagyok egyedül.

Gyermekeink látták a létért vívott küzdelmes életünket. Mindenáron segíteni igyekeztek volna, de féltettem őket, mivel olyan kicsik és gyengék a nehéz munkára. Lányom aratni akart, fiam könyörgött szegődtessem el őt gulyásnak tud ő már a marhákra vigyázni, aztán az a kereset is jó lesz. Gyermekeim örökölték tőlem ezt a munkatempót amit ma 79 évesen is megőriztem, csak sajnos ők nem láthatják. Idám amikor 15 éves lett könyörgött hadd szegődjön el cselédnek. Nem akartam, de erősködött nagyon. Így Schmidt Kálmán cipőfelsőrész készítőnél volt mindeneslány 1928. augusztus 8.—1928. november 1-ig.

Az eredeti 31—33. old. cselédkönyvi kivonatok fényképei

KIVONAT

a cseléd és gazda közötti viszonyt szabályozó 1876-iki XIII. törvénycikkelyből.

I. FEJEZET.

A cselédekre vonatkozó általános intézkedések.

1. §.

A cseléd és gazda közötti viszony a két fél között közös megegyezéssel létrejött írás- vagy szóbeli szolgálati szerződésen alapul.

Az, ki magát szerződésileg bizonyos háztartási vagy gazdaság körüli személyes és folytonos szolgálatoknak legalább is egyhavi időtartamon át bérért való teljesítésére kötelezi, *cselédnek*, az pedig, ki a szolgálati szerződésnél fogva a cseléd bérét kiszolgáltatni köteles, *gazdának*, neveztetik.

2. §.

A cseléd, a föntebbiek alapján történt szolgálatba való lépésével a gazda, illetőleg családja háznépének tagjává válik, miből mindkét félre nézve a pusztán anyagi kötelezettségeken túlmenő, a jelen törvényben körülírt viszonyos jogok és kötelezettségek támadnak.

3. §.

Nem tekinthetnek cselédeknek:

a) azok, kik tudományos előkészültséget s általában magasb műveltséget föltételező, habár folytonossággal tartó szolgálatokat teljesítenek;

b) azok, kik személyes és bizonyos időre folytonos, de nem háztartási vagy gazdasági szolgálatra vannak lekötelezve, mint például kereskedő- és iparossegédek, tanoncok, gyári- és iparosmunkások stb.; végre

c) azok, kik háztartási és gazdasági teendőkre ugyan, de naponkénti díjazás mellett, vagy bizonyos részért vannak lekötelezve, például napszámosok, részes munkákat teljesítők, szakmányosok, varrónők stb.

4. §.

Családi viszonyok között a cselédség fogadása rendszerint a családfőt, a férfit illeti, de a ház körül és belszolgálatra való cselédeket a ház asszonya is fogadhat föl, nézetkülönbség ese-

1*

A kiállítási jegyzék száma: 123/928.

A könyv ára: bélyeg . 1.000 K } összesen
nyomtatás és kiállítás 7.000 K }

SZOLGÁLATI (CSELÉD) KÖNYV

(Folyó számmal ellátott 4 oldallal.)

Rőczen Ida számára

Született Csönge községben,

celldömölki járásban,

vas (megyében, kerületben stb.)

magyar országban.

Illetőségi helye: Csönge község,

mft járás,

vármegye, kerület,

ország.

Kiadatott a celldömölki járás

főszolgabirói hivatal által

1928 évi augusztus hó 8

P. H.

[signature]

főszolgabirói

Személyleírás.

Születési év: 1913.
Vallás: ág. h. ev.
Anyanyelv: magyar
Családi állapot: házasodik
Atyja neve: Pőczey Pál
Anyja (leánykori) neve: Palogh Anna
Termet: növésben
Arc alakja és annak különösebb ismertető jelei: hosszas
Haj színe és az esetleges kopaszság megjelölése: szőke
Bajusz alakja és színe: —
Szakáll alakja és színe: —
Szemek színe, alakja és esetleges hibája: barna
Orr alakja és esetleges ismertető jelei: rendes
Száj alakja: —
A testen látható, esetleg a beszéden és hangon észlelhető különös ismertető jelek vagy szokások: —
Be van-e oltva? igen

Ez a cseléd-könyv a következő okmányok alapján állíttatott ki: Csonge Y68/928 sz.
községi biz.

István fiam is felnőtt, segített amiben tudott. Először őrzőgyerek lett, majd az aratásnál segítkezett. Később már kaszás volt, ő vágta a rendet. Amikor már könnyebben lehettünk volna az ő segedelmükkel, akkor ért bennünket a nagy baj. Idám rendesen végezte otthon a ház körüli teendőket, délben pedig kihozta utánunk az ebédet. Egy kánikulai nyári napon hazafelé menet amikor melege volt —, belement a vízbe, hogy magát hűtse. Megfázott, megbetegedett. Szegénységünk ellenére minden orvosi segítséget megpróbáltam a gyógyítására.

Dr. Holéczy Zoltán főorvos és dr. Németh Sándor körorvos nem kértek pénzt, nézték, kezelték ingyen, sőt még gyógyszert is adtak neki. Előfordult az is, hogy amikor a Németh doktor úr receptet írt neki, melléje pénzt is adott, hogy mehessek a gyógyszert kiváltani. A betegség erősödött, Idám pedig gyöngült. Az én erőm is fogytán már, de éjjel-nappal ápoltam, virrasztottam a betegágyánál.

Hiába volt minden erőfeszítés Idámnak — mint az orvosok ezt előre megmondták — nem volt gyógyulás. Meg kellett halnia. Mérhetetlen volt a fájdalmam és a bánatom 18 éves lányom elvesztésén. Magam elé merülve, borúba burkolózva néztem a semmibe, mint aki mindent temet, csak ez a rongyos élete maradt meg neki nyűgnek.

Telt az idő és István fiam a reguta korba ért. Közeledett a katonaidő. Amikor sorozásra indult azzal köszönt el: „Idesanyám ha nem váník be, ne várgyon haza, mer én aszt a szígyent evüsenyi nem tunnám."

Megkapta a behívót is a Celli Méntelepre a méneshuszárokhoz.

A celli méneseknél homokot hordtak a mihályfai homokbányából. Három napi hordás után nem volt aki a homokot bányássza. István önként jelentkezett. Alig dobott ki 10 lapát homokot „hegyéjje szakatt a homokbánya. Elösször szórta magokörül a homokot, próbáta kibontanyi magát aho tutta. De a homok tovább fótt, ömlött, valóságga szakatt és már derekán föllül írt. Ekko má tehetetlen vót magával. Segíccsígér kijabát: Boncsatok ki!!"

Ekkor Virágh (!) őrmester 3 katonai vezényszóra, 11 méneshuszárral kihuzatta. A húzatásban megszakadt drága gyermekem szervezete. Azonnal kórházba vitték, de segíteni már ezen sem tudtak és meghalt.

Nagy fájdalmamban vigaszt nem találtam. Szenvedtem, mint aki az életét csak azért kapta, hogy őtet nyomorgassa, nyomja vissza az anyaföldbe. Második gyermekemet is minden igyekezetem ellenére el köllött veszíteni, aztán tényleg ketten maradtunk a Palival.

Dr. Németh Sándor ny. körorvos: Szinte hihetetlen volt, hogy ez a szegény család mindkét gyermekét felnőtt korban veszítse el. Sze-

génységük ellenére nagy gonddal nevelték őket. Orvos létemre csodálkoztam azon, hogy Nani néni nem roppant össze a két tragikus haláleset után. Átélte, átvészelte és ez a fájdalom *nem magábafordulóshoz vezetett,* nem húzódott vissza. Ekkor kezdett mások gondjaival törődni. Mindig tudta, hogy hol van beteg a háznál. A betegeket meglátogatta, vinni nem tudott nekik semmit, mivel magának is alig volt. A hozzátartozókat ösztönözte, hogy hívjanak orvost, gyógyíttassák a beteget. Gondoskodása, figyelme mindig arra fordult, ahol valami bajra orvoslást kellett keresni. Így indult el tevékenysége a közösség felé.

*

A családfa vizsgálata során, kutatásaim alkalmával rádöbbentem arra, hogy „NANI" néni emlékezete mélyben a homályban kutat. Nehezen elkap egy gondolatot és abból kibontja a többit. Néhány mondattal — esetenként csak 1—2 szóval — elmondja a történteket. Ennyit tud hirtelen, ez tükrözi az emlékezőképességét. Családtagok kutatása során csak a nagyszülőkig (anyai ágon már eddig se) nyúlik vissza történeti emlékezete. Kiemelkedik a testvérek születése, halála, hogyan következnek egymás után; majd a házasságkötés, a gyermekek születése — később a haláluk és az egyedülmaradás. Ezek a család életében a mérföldkövek, a folyamatosság megszakításai.

Érzelmi szálak kötik össze. Az érzelmi szálak elmossák a történeti szálakat. Események jutnak eszébe emberekkel kapcsolatban. A szülő-gyermek kapocs visszaemlékezéseiben a kor nevelési elvei is felismerhetők. Ez maradt meg emlékezetében, nem az általános, hanem a különös.

Jellemző a ragaszkodás a hagyományos rendhez. Ezt bizonyítja az az eset, hogy Nani nénivel az apa, az élet egy megrázkódtatással teli pillanatában tud csak igazán beszélni.

Az anya és gyermek közti beszélgetés kapcsán Nani néni megállapítja, hogy *„Szavai nehezek, súlyosak voltak"* amikor azt mondja a családnak: *„Azok gazdagok, mi meg szegények vagyunk."* Azt már nem veszi észre, hogy ő ugyanilyen *„nehéz és súlyos"* szavakat használ, (ezt nem nevezi anyai örökségnek sem): *„jobb az uraknak és nehezebb a cselédnek" „A gond nagy úr jobban parancsol mint bármilyen kényszerítő törvény". „Nyáron a kenyér, télen a fa keresete parancsolt neki"* és még sok helyen találkozunk ilyen tömör megfogalmazásával az akkori nehéz időknek.

Természetes, hogy az egész életben erre nem emlékezik, mert mindig így történt. Észre se nagyon vették, megszokottá, általánossá válik s elszürkül. Így ami általános az természetszerű, emlékezetében homályban él; csak a k ü l ö n ö s az ami elemi erővel tör elő és vonja maga után az általánost is.

MÁSODIK RÉSZ:

A következő fejezetben szeretnék kitérni arra, hogy Nani néni milyen mértékben tudja szemlélni saját közössége világát. Élte a falu keretein belül a parasztasszonyok zárt világát. A paraszti közösségek női tagjai régen alig hagyták el a község határát. A férfiaknak ezen a téren előnyös volt a katonaság ami lényeges változást jelentett a kimozdulással. Azt kell megoldania, hogy benne *éljen* a közösségben, s ha elkezd gondolkodni *tudjon kiválni belőle és kívülről* — több oldalról — *szemlélje* az ottani eseményeket.

Az 1945-ös év lényeges válaszvonal az életében. Azelőtt a falu szűk világában ugyanazt az életet élte, mint a többi szegény paraszt. A falu határain túlról jóformán nem is tudott semmit. Nem tudott változtatni ezen sem ő, sem azok akik ezt már előtte is megpróbálták. Nem lehetett a fennálló társadalmi viszonyok miatt.

Egyéniségén belül a belső tragédia — családi tragédia — tette elszánttá, és emberi törekvéseinek iránya, hogy bekapcsolódjék a közösségbe. Így döbbent rá arra, hogy az az önfeláldozás amit az emberek érdekében tesz, az önmaga kiteljesedése. Ez az igazi gyógyír az ellen a fájdalom ellen, amit bensejében érzett. Úgy tudott az emberek érdekeiért harcolni, hogy korszerűen — a mai kor társadalmi szempontjainak megfelelően — fejezte ki törekvéseit. A többiek ezt nem tudták megtenni, mivel nem volt egyéniségük hátterében az a tragédia ami őt az idők folyamán egyre nagyobb hatással ösztönözte cselekvésre. A két haláleset után érzelmi világa gazdagodott, egész élete, sorsa, tevékenysége kapta meg az ott élő embereket.

A döntő változás oka az, hogy kimozdulhatott, Budapestre mehetett küldöttként. Ez a kimozdulás őt magasan az emberek fölé emelte. A csöngeiek gondjait, érdekeit ismerte. Ezen ismeretekből kiindulva budapesti útján olyan információk birtokába jutott és olyan indítékokat kapott, amelyek ismeretében kiharcolhatta az emberek jogait.

Sajátságos, tragikus, egyéni sorsa olyan feszültséget teremetett, hogy őszintén dobta le a hagyományokat. Nem a mese, a népdal világába fordult, ugyanakkor a hagyományok eldobása sem jelentette azt, hogy szokásos környezetéből kiszakadt. Környezetét átalakította: óvoda létesítés, parkosítás, járdaépítés, stb.... kezdeményezésével és megvalósításával. Ez az átalakítás együtt járt az emberek szemléletbeli formálásával is. Középpontja, mozgatócsavarja volt egy olyan körnek amelyben dolgoztak, meséltek, énekeltek. Ezért lett a két gyermek anyja helyett a közösség — a több gyermek anyja. Elvesztette saját lányát és fiát, de éppen ezáltal lett az ide-

genek édesanyja. Ő szélesítette ki a világot, nem egy család, hanem a csöngeiek középpontjában. Ebből a helyzetéből adódóan tudott hatni az emberekre.

*

Új módon élni

A 45-ös sorsforduló után, alapvető változás történt a falu életében. Megvalósult a parasztság régi álma, megtörtént a földosztás. Mindenki gyorsan munkához látott, hogy a mag időben földbe kerülhessen, és az új élet elindulhasson. Most már a magunkét művelhettük, de mellette még vállaltunk munkát más földjén is részében. Más volt ez a világ, a szabad levegő, az élet lüktetett mindenütt. Éreztük, hogy ez valami új, valami más, tudtuk, hogy ennek megtartásáért és továbbfejlesztéséért még munkálkodnunk kell.

A felszabadulás után egyre többet hallottunk a Kommunista Pártról és arról is, hogy ezt a változást, sorsunk jobbra fordulását is neki köszönhetjük. Beszélgették azt is, hogy jobb a kommunistáknak, mert azok elmennek a pártgyűlésre, aztán ott elmondják a gondjaikat és segítenek rajta. Amikor híre jött annak, hogy Csöngén is Kommunista Párt alakult, elhatároztuk, hogy nekünk is ott van a helyünk, mert csak ez képviselheti igazán a szegény emberek érdekeit. Aztán 1947. februárjában mondtam a famíliámnak: mire várunk? Mink is találjuk meg már azt az utat, amelyiken a szegény munkásemberek helye van! Így indultunk el többed magammal a tagfelvételre. Varga István cipész volt a párttitkár. Megyünk az utcán — Bagics István és Bagics Istvánné, Vági Sándor és Vági Sándorné, Bókkon István, Varga Dénes és Bőczén Pálék — visszanéztem, csatlakozik-e hozzánk valaki? Senki sem jött, de mi elindultunk és beiratkoztunk. Így alakult ki a párttagság Csönge községben.

A pártbalépés után hamarosan Budapestre küldtek pártiskolára. Egy hétig voltam ott és ez volt életem igazi *„Balra fordulásának"* mozgatója. Először szakadtam ki a falu szűk világából és itt döbbentem rá, hogyan élnek másutt, hogyan élhetnénk jobban mi is. Az egy hét alatt nagyon sok hasznos előadást hallgattam. A hozzászólásokból meg következtetni lehetett arra, hogy ki, mit tett a saját közössége érdekében. Itt tudtam meg azt is, hogy az asszonyok nyugodtan mehetnek dolgozni, mert a gyermekeiket óvodába, napközibe lehet vinni ahol vigyáznak rájuk és enni is adnak nekik. Motoszkált bennem a gondolat, miért csak azok tudnak mindent megvalósítani. Aztán szólni mégse mertem, mert szégyelltem magam, hogy ők már előbbre vannak. A szünetekben és esténként sokat be-

szélgettünk. Az asszonyokkal összeismerkedtem, aztán biztatást kaptam tőlük: *„Ezt tedd, azt tedd, mert látjuk, hogy te bátor asszony vagy!"*

Hazajöttem a pártiskoláról és jelentkeztem Nagy Lajosnál, aki akkor a község bírája volt:

„Bíró úr, meggyüttem az ehhetes iskolárú, de ott ollan dúgokat hallottam, amit nekünk is meg kéne ám csinányi! Mer máshun má ovóda van, meg napközi, asztán ellátása van a gyereknek amíg az asszon dúgoznyi van. Hát elhatároztam. hommink is csinyálunk napközit."

A bíró megilletődve nézett, gondolta magában ahogy jött ez az elhatározás, majd olyan gyorsan el is múlik — csak a tekintetéből olvastam ki —, nem szólt rá semmit. Én meg gondoltam magamban, hogy nem olyan fából faragtak engem, hogy olyan könnyen odébb lehessen állítani.

Elmondtam a csöngei asszonyoknak is, hogy mit akarok és kértem, hogy a napközi létesítésében támogassanak engem.

Ezt követően hamarosan Szombathelyen volt egy megyei értekezlet (1947), melyen dr. Ortutay Gyula elvtárs is ott volt. Az asszonyok helyzetéről beszéltek és az MNDSZ megalakításáról. Először csak hallgattam és egyre jobban megérett bennem a gondolat és én is szót kértem. Elmondtam, hogy: szükség lenne Csöngén a napközi megalakítására. Az asszonyok szeretnének dolgozni a földeken, de nincs ahol a gyerekeket hagyják. Ha kezdetben csak félnapos lenne az is jó volna, mert délelőtt a főzés mellett rájuk tudnak nézni, de legalább délután hadd tudjanak dolgozni a mezőn. Helyiség van a napközinek, meg szívesen segítenek is abban amiben tudnak. Csöngén én 12 asszonnyal megalakítom az MNDSZ-t ha itt az elvtársak támogatják az asszonyok kérését.

Fölszólalásomat helyeselték és bíztatást kaptam a napközi megvalósításához. Hazamenve csak annyit mondtam a bírónak: Elhiszi-e hogy nyert ügyem van? Az asszonyok pedig beléptek az MNDSZ-be és azt mondták: „Amire a munka feljön — július eleje — aztán arra legyen ám napközi is."

Mike Lajos volt a celli járás szociális titkára. Elmentem hozzá 3 csöngei asszonnyal és mondtam neki hogy: Mike elvtársam, itt van a csöngei MNDSZ küldöttség. Megismételtem a szombathelyi ígéretet is és Ő megértette az idők szavát, támogatta kérésünket. Rövidesen kaptam az értesítést, hogy menjünk fogattal Cellbe a létesítendő napközi bútoraiért. Szaladtam az asszonyokhoz: Itt az idő, meglesz az óvoda, de aztán most mindenki jöjjön segíteni! Egy óra alatt ott volt 20 asszony majteros kanállal, meszelővel, zsúrolókefével, felmosóvödrökkel és tisztítószerekkel, hogy a helyiséget rend-

betegyék amire a bútorzat megérkezik. Én pedig lovas szekeret kerestem, fölültem az ülésre és indultam Cellbe a holmikért. Volt öröm, amikor a kicsik mindent a birtokukba vettek. Ez volt az első tevékenységem amit mások érdekében tudtam kiharcolni. Boldogok voltak a felnőttek, örültek a gyerekek. Bennem szárnyalt az öröm, a mások öröme. A bíró úr pedig csak a fejét csóválta: *„Ez a Nani néni amit akar, azt kiviszi!"*

Ettől kezdve hallgattak rám a csöngeiek. Tudták, hogy nem magamért szállok síkra. Amit teszek azért teszem, hogy valamennyiünknek jobb legyen. Eztán akármiben kértem a segítséget tőlük, mindig mellém álltak, támogattak. Az ő kitartó munkájuk során sikerült a nagy feladatokat megvalósítani.

Az 50-es években én voltam a párttitkár. Erre az időszakra esik a termelőszövetkezet szervezése is. Megkaptuk a járási pártbizottság állásfoglalását a TSZCS szervezésére vonatkozólag. Azt tudtuk, hogy termelőszövetkezetet kell alakítani, az volt a kérdés, hogy kikkel és hogyan?

Elsőként a már említett párttagok írták alá a belépési nyilatkozatot. Így 12 családdal megalakult az első termelőszövetkezet, mely a „DÓZSA" nevet vette fel. Elnöke Horváth Jenő elvtárs lett. Nem volt könnyű az indulás, a sok nehézség mellett a szegényebbje indult el elsőnek. Főleg a gépi munkákhoz nem voltak meg az eszközök.

A kezdeti nehézségek után lassan kezdett kialakulni a közös gazdálkodás. Ami földünk, eszközünk és állatunk volt azt összeadtuk és minden munkában közösen helytálltunk. A gépi munkákat pedig a Kenyeri Gépállomás gépeivel végeztettük el, miután láttuk, hogy a nagyüzemi gép olcsóbban és jobban műveli a földet. Később a háztáji föld szántásához is a traktorállomás gépeit kértük, mert ha a tehenet befogtuk igavonásra, egyszerre kevesebb tejet adott.

Egyre jobban hangoztattam, hogy milyen célszerű igénybe venni a Gépállomás gépeit, azzal megmunkálni a földet, és akkor kapott szárnyra — olyan csasztuska módra — családomra vonatkozóan egy versike:

Nem szánt többé a Bőczén Pál
Fáni tehenével
Felszántja a Gépállomás
Traktoros ekével.
Hej élet, élet stb.

Amire kezdtünk belejönni a közös munkába, sokféle hírek keringtek. Az ember összejött bizalmas párttagokkal és akkor elmondtuk egymásnak amit hallottunk. Sokáig vitatkoztunk egyik másik

értesülésen. Volt amiről megállapítottuk, hogy nem igaz, de volt amin elgondolkoztunk és reménykedtünk tovább. Mindig vártuk, hogy jönnek az elvtársak és majd elmondják mi van és mit kell tennünk, de addig ne higgyünk a mende-mondáknak.

Aztán megérkezett 1956. októbere. A kis községbe nem sokat tudtunk a fővárosi eseményekről, de a hírek hol innen, hol onnan megcsaptak bennünket. Volt aki kilépett a pártból, de mi néhányan nem mozdultunk. A termelőszövetkezet teljesen feloszlott és széthordták a közös vagyont. Mikor a marhákat hajtották az udvarbeliek kiabáltak — mi beljebb laktunk az úttól —: „Nani, gyere most hajtják a marháinkat!" nem mentem ki. Fájt a szívem értük. Nem tudtam volna végignézni az állatok, a mi állataink elvonulását. Az összevert csorda keserves bőgése olyan fájdalommal hasított belém mint a villámcsapás.

Álltam, összezsugorodva, azt éreztem, hogy minden megdermedt körülöttem. Tudtam, hogy a kisemmizés után, ismét az újrakezdés előtt vagyunk.

Az 56-os események a TSZ-ek felbomlása és újjászervezése nagyon megkavarták a falu életét. Az uram ebben az időben állatfelelős volt. Ami állat megmaradt azoknak gondját viselte. Egyik nap, amint jött ki az istállóból, egy golyó süvített el a feje fölött és belefúródott a pajtakapuba. Nem tudom, hogy kinek szánták, de szerencsére sem az uramnak, sem nekem semmi bántódásom nem lett. Senki se nyitotta meg még a kilincsünket sem olyan jelleggel, hogy ellenséges indulat vezérelte volna. Kilátástalan volt ez az idő, de én nem csüggedtem el. Mondogatták, hogy jó lenne most már abbahagyni, de újra elindultunk és szövetkezetet alapítottunk. Amit 56-ban szétromboltak kezdtük helyreállítani. A Tsz elnöke ismét Horváth Jenő elvtárs lett, aki szintén sokat átélt, és hadakozó ember volt. Tőle sok bátorítást kaptam a munkavégzésben. Utcán nem igen beszélgettünk egymással mert minden szem rajtunk volt. Ha a faluban találkoztunk csak egy-két szót váltottunk, főleg arról tájékoztattuk egymást, hogy mit tegyünk és hol, mikor találkozunk.

Megindult a községben újra a szervezés és még egy tsz alakult. Így 2 termelőszövetkezet lett a DÓZSA és a KOSSUTH. Megkezdődött ismét a közös gazdálkodás.

„A szövetkezetért nagy harc folyt itt is, mint mindenütt másutt az országban. Nehéz és bonyolult harc. Ma már minden valóban történelem és lassan emlékké szelidül mindaz a szorongás, a türelmetlenség, a félelem és elkeseredés, ami nyomon kísérte az alapvetően pozitív nagy átalakulást, és távolinak tűnnek az első idők nehézségei is. (4.)

„Csönge község termelőszövetkezeti változásai:

1950. szeptember 10-én alakult a DÓZSA TSZ (kb. 10—12 család!)
elnöke: Horváth Jenő.

1955-ben az összes földterület 1925 kh (háztáji nélkül)
családok száma: 145
tagok száma: 219

1956. októbere: termelőszövetkezet feloszlott.

1957. február 28. KOSSUTH TSZ alakult.
elnöke: Horváth Jenő
családok száma: 50
tagok száma: 100

1957. február 28. DÓZSA TSZ alakult
elnöke: Nagy Sándor
családok száma: 28
tagok száma: 50

1959. február 1. egyesült a DÓZSA és KOSSUTH termelőszövetkezet RÁKÓCZI TSZ néven.
elnöke: Marcis Pál.

1960. február. Termelőszövetkezet megszünt." (5.)

Amikorra kezdett a termelőszövetkezeti munka kialakulni, a két tsz, illetve az ismét eggyé alakulás után, a Kemenesaljai Állami Gazdaság Üzemegysége lett és a gazdálkodás további helyzetét az Á. G. irányítás szabta meg.

Mi a következő években elértük a nyugdíj korhatárt és az Állami Gazdaságban már alig dolgoztunk.

*

Az MNDSZ megalakítása az óvoda létrehozása előtt történt. Szívesen jöttek az asszonyok, szerettek odajárni. A tanács épületében, a klubhelyiségben tartottuk összejöveteleinket. Itt megbeszéltük mi történt a faluban, mire lenne szükség, mit nem lehet helyben megvásárolni, ezentúl kinek milyen gondja van azt is megvitattuk. Ebben az időben már volt nálunk terhes gondozás és csecsemő tanácsadás. Akkor is — és most is — az asszonyfai körorvos körzetéhez tartoztunk. Mondtam az asszonyoknak, hogy minél többen jöjjenek a tanácsadásra, hozzák a kicsi gyerekeket is és fogadják meg az orvos utasításait. Jöttek is az asszonyok a csecsemőkkel, de

nem volt csecsemőmérleg és nem lehetett a súlygyarapodást megmérni.

Elmentem a járási tiszti orvoshoz és elmondtam neki, hogy csecsemőmérlegre lenne szükségünk. Rendezzünk teaestet Szilveszterkor és ennek bevételéből vásárolnánk csecsemőmérleget. Így is lett. A bevételből nemcsak csecsemőmérlegre tellett, hanem az elhagyottak segítésére is. Gyógyszereket vásároltunk idős embereknek és 1—2 szükséges ruhadarabot a rászorultaknak.

A következő évben ezt a tevékenységet tovább folytattuk. Így vettünk az orvosi rendelőre függönyt és a várakozóhelyiségbe szőnyeget, stb. A Sportkör öltözőt épített. Kevés volt a pénzük, sok társadalmi munka mellett az ajtót megvásároltuk 800,— Ft-ért nekik. Később a KISZ alakulásánál is komoly segítséget adtunk a fiataloknak. Igyekeztünk velük megértetni az ifjúsági mozgalom célját és hogy minden fiatalnak ott van a helye. Egyre többen jöttek a fiatalok közül is a nőmozgalmi rendezvényekre és különböző csoportokba is jártak: népitánc, irodalmi színpad, sportfoglalkozásokra.

Minden ünnepélyre volt kis műsoruk és szépen szerepeltek a fiatalok. Nagyon örültünk neki. Járási bemutatókon, versenyeken is megállták a helyüket. Éppen egy járási versenyre készültek amikor felmerült a gond, hogy a népitánchoz nincs ruhájuk. Úgy kéregetik kölcsön a faluban és ahányan vannak annyiféle a ruha. Más községekből érkező táncosoknak már van egységes öltözetük. Megint elgondolkoztam, hogy mit is tehetnénk. Van valami maradék a báli bevételből, valamire tellene de azt tudtam, hogy nem elég. Ha kölcsönzőből hoznak ki egy alkalomra majdnem annyi mintha valamit vennénk. Legjobb lenne ha saját ruhát tudnánk csinálni. De hogyan? Tovább fűztem a gondolatot. Megszámláltam hány varrónő van a faluban. Ha ezek társadalmi munkában megvarrják a ruhákat, akkor talán annyi pénzünk lesz, hogy az anyagot meg tudjuk venni. Elindultam a faluba és felkerestem minden varró asszonyt. Megkértem őket, hogy este 7 órára legyenek ott a klubban. Pontosan eljött valamennyi. Néztek rám furcsán én pedig igen határozottan beszélni kezdtem:

„Kedves Asszonyok! Tudomásom van arrú, hommaguk tunnak varrnyi, meg varrnak is! Én avvé nem törődök, horrokonnak, vagy jó szomszídnak megvarrnak egy-e darabot. De avvó igen, hogy a csöngei níptáncosoknak nincsen táncruhája. Itt van hat derík jó varró asszon! Segíccsenek a táncruhák megvarrásába. Az anyagot megveszi a Nőtanács, de má varratásra nem marad pínz. Magok meg vargyák meg ingyér!

(Így indult el a táncruha kérdése. Két hét alatt elkészült a 12

táncruha s lett egységes öltözet a néptánchoz a táncosok és Nani néni örömére.)

Ajándékra nem tellett, de figyelmesség, kedves szó mindig emlékezetessé tette a *Nőnapi* ünnepséget. Először csak az iskolások, később pedig az ifjúság közreműködésével bensőséges műsor keretében került sor a nők, — az anyák és lányok — köszöntésére.

Kiemelkedő esemény volt a Nőtanács rendezvényei között, amikor Natalja szovjet asszony eljött Csöngére és találkozott ott az asszonyokkal. Az asszonytalálkozó jó hangulatban történt és gazdag ismeretanyagot adott a csöngeieknek.

Az 50-es években sokat jártam agitálni. Először a békekölcsönjegyzés, majd a betakarítás és TSZ-szervezés egymást követték. A Nőtanács tagjai között felosztottam a falut. Mindenki kapott egy utcát és egy társat (főleg párttagot) és így indultunk agitálni.

Az én társam mindig a Takács László igazgató-tanító volt. Mondtam neki indulásnál: „Mennyünk megin tanító úr! Hozzaja papírt ceruzát! Én beszílek, maga meg ír."

Ezekben az években alakítottuk meg a Nőtanácson belül az olvasókört. Esténként összejöttünk a klubhelyiségbe, beszélgettünk, kézimunkáztunk és nótázgattunk. Szerettük ezeket a téli estéket felolvasással eltölteni. Világítás ekkor még petróleumlámpával történt. A tanácsházán jöttünk össze, mivel itt nappal fűtöttek, így meleg volt a helyiség. Én pedig ügyeltem, hogy a tűz el ne aludjon estére se.

Egyik alkalommal Kőszegre kellett menni nőtanácsi értekezletre. Azt mondták az asszonyok, hogy aztán rendesen fölöltözzek ám ha elmegyek „mer Kűszög a szíp hel. Tuttam én aszt magamtul is. Elővettem az ünneplő ruhámat, meg a cuggos cipőmet. Fejemre kötöttem a babos keszkenőt, vállamra a nyakravalót oszt a csuhaszatyrommal elindultam a kűszögi összegyüvetelre. Amikor odaírtem, láttam ám, hogy a többi parasztasszon is fölöltözött. De fölám! De hogyan? Nájlon kendők, meg petyma, meg magossarkú cipő. Nem találtam helemet kösztök. Gondutam magamba, asztán beszíhettek nekem ezután, hogyan őtözzek föl. Látom én ho mi van mindenhun. Má csak a mezzőre járnak egyszerű ruhába, máshá elegántosabb őtözet köll."

Minden évben tartottunk valamilyen rendezvényt, bált vagy teaestet és a bevételből mindig úgy gazdálkodtunk, hogy valami maradandót tudjunk venni. Elhatároztuk, hogy a következő bevételből pedig el fogunk menni közös kirándulásra a Balatonra, mivel még egyikünk sem volt ott. Együtt volt rá a pénzünk és ekkor kaptunk egy felhívást, hogy segítsük a FÓT-i gyermekvárost. Egyszerre adtunk 1000,— Ft-ot. Utána tollat gyűjtöttünk, közösen meg-

fosztottuk, majd angint vettünk neki és elkészítettük párnának. A kész párnát Éber Istvánné személyesen vitte el Fótra, mint a csöngei asszonyok ajándékát. Maradék pénzünkön mosógépet vettünk, hogy a nagycsaládosok elvihessék és könnyebben moshassanak a gyerekekre. Később pedig az iskola részére TV-t vásároltunk. Ehhez személyesen is adakoztunk.

Az elmúlt években pedig a „vietnámi takaró" akció keretében készítettük el a takarót és adtuk át a felsőbb szerveknek. Amit kértek tőlünk, vagy amiben tudtunk, mindig igyekeztünk segíteni.

A véradás szervezését mindig nagyon komolyan vettük a községben. A Vöröskeresztes szervezet és a Nőtanács segített a szervező munkában és élen járt a véradásban.

Dr. Marosfalvy Ferenc főorvos: 1967-ben először rendezi a Véradó Állomás a véradást Csönge községben. Immár 8 éve, minden alkalommal szervezi Nani néni a véradást a következőképpen: Aktívái között utcákra bontja a falut, te eddig mész, te innen mész: és ők személyes agitálással véradókat gyűjtenek. Ő maga pedig felkeresi a helyi vezetőket, tanács, KISZ, HNF, Tűzoltók és a gazdasági egység vezetőit is, és megkérdezi őket mit tesznek a véradás sikeréért mint munkahelyi vezetők, mint mozgalmi vezetők milyen agitációt folytatnak a hozzájuk közelebb álló munkatársak felé; valamint közülük személyesen ki fog vért adni. Véradás előtti napon számonkéri, hogy milyen eredmény várható. Ilyenkor a munkahelyi vezetők mondják: „Jaj gyün ám a Nani néni, muszály valamit csinányi, mer addig jár a nyakamra, amíg mindenki meg nem teszi a magáét."

Aktívái pedig utcajelentést adnak a szervezés állásáról. Ha nem megfelelő a jelzés, vagy úgy látja van olyan ember aki nem jelentkezett, akkor elmegy személyesen megkérdezi és meggyőzi a véradás jelentőségéről, szükségességéről. A véradás napján még bemegy a község egyetlen kocsmájába. Közli a kocsmárossal és az ivóvendégekkel:

„Máma víradás van. Addig itt ne szógállon ki senkit se italló amíg e nem mentek vírt annyi. Iddvan ennyi daliás ember asztán nem akarnak gyünnyi. Először oda — asztán ide."

Amikor mindent befejeztünk, búcsúzáskor virágcsokrot ad és megköszöni a munkát. Így, és ehhez hasonlóan szervezi a véradást. Óriási segítséget nyújt ezzel a mozgalomnak.

*

Emlékezetes marad az 1948. március 15-nek a megünneplése. Kint lobogott a nemzeti- és vörös zászló az iskola és a tanács homlokzatán, Molnár Dezső volt az igazgató tanító akkor. Az ünnepélyre menve egy kosárba apró zászlókat vittem velem, hogy neki adom

a gyerekeknek. Mondta is az igazgató: „Maga adja nekik Nani néni, magától jobban elfogadják." Én aztán osztottam nekik. A gyerekek először csak a nemzeti zászlók után kapkodtak, vitték, lengették, de a pirostól vonakodtak. Mondtam nekik: Mi az nem kell a vörös zászló, vagy anyátok mondta, hogy ne fogadjátok el? Aztán semmit sem néztem, belenyúltam a kosárba: „ahogyan gyütt, — nesze vüdd!" Így aztán kiürült a kosár. A gyerekek lobogtatták a sok apró zászlót, mint izzó lángnyelvek csaptak fel a soraikból. Ünnepély után hazavitték így a családba is elvitték a március 15-i ünnep hangulatát, no meg a vörös zászlót!

*

„*Az iskolakörzetesítés:* 1964-ben került sor a körzetesítés legnagyobb „*csatájára*" Csöngén, melyet a művelődésügyi osztály akkori vezetői nyertek meg a felbőszített szülőkkel szemben. Egyébként az egész körzetesítés során itt került sor a tanulók, helyesebben a szülők részéről „*sztrájkra*", ugyanis 3—4 napig nem engedték átjárni a szülők a gyermekeket Ostffyasszonyfára." (6)

Laky Rezső népművelési felügyelő: Nani néni az örök szószóló

Csönge község nem tartozik az elmaradott Kemenesaljai falvak közé, de népe sokszor nehezen hitt a jövendőben, és nehezen tűrte el a fejlődés diktálta változásokat. Szerencse, hogy vannak egy különös *meggyőző erővel rendelkező asszonyok:* Bőczén Pálné, a messze *földön ismeretes Nani néni.* Sokszor tette helyre a falu gondját, és orvoslást keresett a közösséget vagy egyéneket ért sérelmekre.

1964. augusztusában a csöngei községi tanácstól telefonon keresték a celldömölki járási tanács művelődésügyi osztályát és meglepődve hallgattam a drót másik végén a jajveszékelőt, a Nani nénit. Észrevettem, hogy a beszélő hangját elnyomja a tömeg hangzavara.

„Fijam gyüjjenek ki azonnal Csöngére, mer ha nem gyünnek, emberhalál lesz. Azonnal üllenek autóba, itt várgya magokat 40 asszon a Közsígházán."

Pillanatok alatt ott lettünk, és akkor lepődtünk meg, amikor a sok asszony rohant az autóhoz. Én, mint a falu népét és Nani nénit is jól ismerő szálltam ki először.

„Eszt ne báncsátok, ez aranyos jó ember ennem tehet rúla".

Miután mindenki mondani akarta a maga igazát lecsillapítottam őket, hogy egy fontos ügyet mégse az út közepén intézzünk el, hanem menjünk a tanácsházba. Hallgattak a szép szóra és együtt mentünk az irodába. Megnyugtattam őket, hogy mindenkit meghallgatunk és mindenki elmondhatja a panaszát. Nani néni kezdte azzal, hogy az ő községüket igen megbolygatta, hogy először beagitálták a tsz-be. Mikor már ebbe belenyugodtak, akkor meg jöttek azzal, hogy menjenek az állami gazdaságba dolgozni.

„Gonduhattya fijam a nípnek nem mindegy ez a hercehurca. Mos meg gyünnek avvó, hogy a csöngei gyerekeknek át kő járnyi Asszonyfára, mer ott jobban tunnak tanítanyi. Hát eddig tuttak a mi tanítójink tanítanyi? Mos meg eccere nem, asztán ezér a gyerekek járgyanak át?"

Ott több a gyerek és évek óta megvan az állandó létszám — fordítottam az alkudozó hangon. Tudják ki az oka, hogy itt le kell építeni a felsőtagozatot —, ne sértődjenek meg ha kimondom: Maguk asszonyok! Mer nem a tanterem, nem a község nagysága a lényeges, hanem a gyerekek, akik elfogytak az iskolapadokból. Szülni kellett volna, akkor nem lenne most probléma. Hirtelen nagy csend lett. A csendet Nani néni közbeszólása törte meg. Szinte, mint aki érezte, hogy közbeszólásával csatát nyer, föltartotta két kezét és az asszonyok felé lelkesítve kiáltotta: „Ha gyerek kell hát szülünk!" Többször bekiáltotta: „Szülünk, szülünk!" Rákérdeztem: Maga is Nani néni? „én is" — kiáltotta a 60 éven felüli asszony. Erre hatalmas nevetés. Nani néni egyedül maradt az ígéretével. Mondtam: Na asszonyok gyerünk a felajánlással, hadd lássuk, meg akarják-e menteni az iskolájukat? A hangoskodó asszonyok elcsendesültek, és sokan indultak az ajtó felé. Nani néni pedig szinte szemével bocsánatot kérve mondta:

„Láttya fijam, az ember mindenre kípes a falujáért meg az asszonyokért, asztán most hogyan itt hattak. Pedig fijam magának igaza van."

*

A község villamosítása 1952-ben fejeződött be. Mindenki már nagyon várta, de azt is tudtuk, hogy segíteni kell. A községben akácfákat vágtak ki, ezeket lehéjazták és megfelelő hosszúságúra vágták el, és megkezdték a kb. 1,5 méternyi mély gödrök ásását az oszlopok lehelyezéséhez. Egy hónap eltelte alatt álltak az oszlopok — aki csak tudott mindenki jött segíteni — és ekkor kezdtek el dolgozni a villanyszerelők. Később megérkezett a transzformátor állomás és kigyulladt a fény a községben. Minden ház 1 villanyégőt kapott úgynevezett általány fogyasztó *„pausál"* havi 6,50 Ft díjért. A lámpa a lakásban általában a konyhában volt elhelyezve és este a szobát is tudták világítani vele a hozzátartozó 1,2—2,5 m-es vezeték segítségével. Így villanyóra sehol sem volt (nem volt óra) városok újjáépítése miatt oda kellett felhasználni. Az áramfogyasztást az általány miatt mérni nem kellett.

Nagyon örültünk a villany bekapcsolásának, mert a környéken már mi voltunk az utolsók, ahol nem villany világított. Addig nem is volt probléma, amíg csak világításra kellett.

A községben volt 5 sokgyermekes anya és — mint már előzőleg említettem a Nőtanács pénzén mosógépet vásároltunk, hogy könnyebben moshassanak a nagycsaládosok. A mosógépet megvettük, használni nem lehetett, mert nem volt villanyóra és konnektor sem a faluban. Írtunk az ÉDÁSZ-nak, kértük, hogy segítsenek legalább 1 villanyóra és konnektor felszerelésével. Se válasz nem jöt, se szerelők. Bementem a tanácsra, mint tanácstag 5 asszonnyal és megkértem őket, hogy írjanak a megyei tanács elnökének. Két napon belül jöttek a szerelők. Nagyon kedvesek voltak, elvégezték a munkát és megkérdezték: „Miért kellett a megyei tanácselnöknek írni?" Válaszom: „Azért mer magok nem válaszutak semmit és máma se vóna evígezve a munka". Hát így tudtunk a nagycsaládosok gondjain segíteni.

*

Társadalmi munkavégzés. A község szépítése, csinosítása folyamatos feladat volt. Először a tanácsház környékén parkírozást végeztünk, ezt követően az óvoda és iskola előtt virágosítottunk, majd fákat ültettünk ahol lehetett. Itt főleg a nőtanácsi asszonyok segítettek.

Ezeken túl társadalmi munkában bemeszeltük az óvodát később pedig az orvosi rendelőt.

„A jelszó nem avvót, hommenyetek, hanem gyertek. Nem aszontam előre, hanem utánnam! Magam is mindig kösztök vótam az indulásná, a munkavígzísbe pedig elő jártam. Ha több napos dolog vót, akkor a 18 asszont úgy osztottam be, hotte máma mísz ide, te meg hónap mísz oda, hónapután pedig ük mennek amoda... Nem napszámbírbe, hanem ingyér köll megtennyi. Az 50-es esztendőkbe illen munkákra pínz nem vót. Nekem csak bejelentettík, hogy eszt vagy azt e köllene vígeznyi, asztán én futhattam, ho hogyan legyen."

A Földművesszövetkezetnek is alapító tagja vagyok. „Sokat küszködtünk a rígi avítt bótheliség" gondjainak megoldásán. Felmerült az új bolt létesítésének gondolata, de ismét sok társadalmi munkát igényelt. Megint összefogott a falu a bolt építése érdekében, de a felsőbb vezetésnek is elég sok gondot okozott. Ma áll a bolt és ha a régire gondolok, akkor azt mondom, hogy *megérte* küzdeni érte.

1952 telén történt, hogy olyan nagy hóförgeteg volt és kenyeres autó már második napja nem tudott kenyeret szállítani a községbe. Jöttek értem:

„Nani intíszkeggy, mer a falu kenyér nékű marad!" Elmentem az

Állami Gazdaságba Németh Imre agronómushoz és kértem, hogy adjon olyan fogatot aki ebben az időben is el tud menni Celldömölkre kenyérért. Kaptam egy szántalpakkal felszerelt szekeret, egy pár lóval és kocsissal. Ez az ember egymaga nem indulhatott útnak, mert aznap is ítéletidő volt. Kerestem három jó erős embert, akik hólapátokkal, vaslapátokkal vele mentek és a hóakadályokból ötször ásták ki a fogatot útközben, de a kenyeret megho zták.

Ugyanebben az időben történt, hogy olyan hírek keringtek: nem lesz só, és nem lesz cukor. Erre elkezdett mindenki észnélkül vásárolni. Megint szaladnak értem:

„Nani tígy valamit, mer ollan tumutus van a bódba az emberek egymás hegyin-hátán tulakonnak sójér, meg cukorér."

Elindultam, hogy megnézzem mi is van tulajdonképpen.

„Útközben gondukottam, de hommit tegyek nem gyüt sehogyanse az eszembe. Amikor megláttam a felboldutt tömeget, nannyugalmat erőtettem magamra és azt mondtam: Elek bácsi! éfogyott-e má az a sok kíszlete ami a mutt héten együtt? Mer má udba van ám a másik is. Asztán ha valakinek só vagy cukor köll, annak öt külóná kevesebbet ne aggyon, mer hónapután má mázsatítelbe is lesz mindenkinek, mer nekem má jelesztík, hogy udba van az újabb szállítmán."

Ösztönösen mondtam mindezt, hogy a keletkezett pánikot megszüntessem. Az emberek lecsendesedtek, hallgattak rám, és vásároltak nyugodtan ahogy ezt máskor is tették. Másnapra már nekem is fogytán volt a só és cukor, féltem, hogy az emberek számonkérik amit igértem. Szerencsére harmadnapra megérkezett valóban az áruszállító kocsi amiről én beszéltem anélkül, hogy valamit tudtam volna róla. Így egész véletlenül esett egybe az igéretemmel. Amikor kellett mindig mentem és intézkedtem. Tudom, hogy azt a kis eszemet túlzottan használtam fel. A rend kedvéért tettem. Így vagy úgy, de rend lett. Megfeszített munkát végeztem sokszor, de valakinek oda kellett állni mindig a nehezére, és ez én voltam.

*

Békekölcsönjegyzéskor sokat kellett agitálni. Házakhoz jártunk és meggyőztük őket szép szóval, hogy adjanak az államnak, mert különben külső kölcsönt kell felvenni. Később jött a beszolgáltatás. Amikor mentem azt mondták: „Jön a népnevelő!" A másik megcáfolta, hogy a „népnyúzó". Ha krumpli vagy gabona kellett, mindig sikerült elérni amit tőlünk kértek. Ha egy mód volt rá, ha keveset is, de adtak. Sok család előtt le a kalappal olyan rendesen vi-

selkedtek. Utána az árvízkárosultaknak gyűjtöttünk. Mindenki a saját utcáját járta.

*

Volt a faluban egy család — Koronczay István — ahol mindkét szülő fekvő beteg volt hosszú éveken keresztül. Amíg szociális otthoni elhelyezést nem tudtunk nekik szerezni, addig itthon segítettük őket amivel lehetett. Rendszeresen favágót köldtem nekik, hogy legyen vágott fájuk. Szívesen mentek az emberek segíteni a betegeken. Előfordult az is, hogy fölváltva kértem, hogy most te mész, a jövő héten pedig te, és a sor rákerült két olyan rongy emberre akik a faluban tényleg „semmirekellők" voltak. Senki se hitte el, hogy ezek elmenjenek és valamit dolgozzanak, vagy azt, hogy velük egyáltalán boldogulok. És elmentek megvágták a fát, összetakarították az udvart is és azt mondták: „Ha újra ránk kerül a sor, csak tessék szólni, szívesen elmegyünk újra, meg a Nani néninek úgyse lehetne nemet mondani."

*

Lakásügyekben is sok gondunk volt. Ha sürgősen kellett valakinek lakás senki nem akart beleavatkozni. Egyik alkalommal is kertelés nélkül elmentem és a házigazdának bejelentettem, hogy a Kovács Sándornénak nincs lakása. Nektek itt van három szoba, a két öregnek —, a hátsó úgyse kell, mert elől is van kettő. Megmondtam, hogy ennek az asszonynak hely kell addig amíg a tanács majd tud neki adni. Ezt úgy mondtam, ahogy gondoltam, hogy igen nagy szükség lenne a lakásra. Megértették és azt válaszolták: „Hát jól van, ha ezt a helyet választottad ki, hát csak gyüjjön. Ugyis úgy van ahogyan te akarod, ti parancsoltok." Megoldottuk a hajléktalan asszony ideiglenes lakásgondját. Aztán igyekeztünk azon lenni, hogy a tanács minél előbb végleges otthonhoz tudja juttatni és a szobát vissza lehessen adni a tulajdonosnak. De a szabad ég alá nem engedhettük a magára maradt hajléktalan asszonyt.

Továbbtanulás dolgában is sokan kérték segítségemet, hogy szóljak az érdekükben. Megtettem amikor lehetett, minden lehetőséget megragadtam ahol erről beszélhettem. Akiket ajánlottam, mind megállták a helyüket. Mentem mindig amikor kellett, többször is elmentem egy helyre, vagy több helyre is, ahogy ezt a helyzet megkívánta. A közösség érdekében szívügyemből tettem. Egy alkalommal éppen egy továbbtanuló ügyét egyengettem és igen nehezen ment a dolog, meg olyan hangnemben beszéltek velem, hogy igen meglepett. Aztán én is másképpen fordítottam a szót: Huszonöt év óta tevékenykedek mint párttag. A közösségért, annak érdekében

még a lobogó tűzön is keresztülmennék. Én ezért magamnak semmit sem kértem és semmit sem fogadok el, még egy csizmatalpalást se, pedig már néhány talpalást mások érdekében elszaggattam. De, hogy aki a tanulásra érdemes azt nem hagyom, hogy a fejlődésből kimaradjon. Ennek a gyermeknek a szülei igen egyszerű emberek, ők nem tudnak ide eljönni, hát én eljöttem, ha itt elutasítanak majd akkor megyek máshová ahol meghallgatnak.

*

1968-ban történt, felhívtam a figyelmet: hogy Csönge községben egy család gyermekének fejlődési rendellenessége van. A gyermek valóban izom-gyengeségben szenvedett és két éves korában sem tudott járni. A Nemzetközi Vöröskereszt útján kértem, hogy gyógyszert szerezzenek neki. Dr. Sóóky László a Vöröskereszt főtitkárhelyettese közreműködésével svéd és holland gyógyszert tudtak szerezni, így a gyermek gyógyításában segítséget tudtunk adni.

*

Az 1968—69-es években a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából a *vasi táj ízes, népi kifejezéseit* gyűjtötte egy nyelvészeti csoport. Vezetői — valószínűleg — dr. Lőrincze Lajos professzor és Deme Gábor (?) voltak.

Nani nénivel beszélgetve hangfelvételt készítettek a *langalósütésről.* A TV „Telitalálat" című műsorában (1972. júl. 4.) az anyanyelvi kérdések között feladatként adta a felvételt Vitray Tamás vezető-riporter.

*

Aranylakodalom Bőczén Páléknál

1962. májusában elérkeztünk házasságunk 50. évfordulójához. A nélkülözés és megpróbáltatás esztendei után, ez az időszak a megnyugvás és megelégedés felé vezetett már. Az ötven évvel ezelőtti szegényes esküvőnkre, az elmaradt lakodalomra gondolva, most félévszázad múltával tartottunk igazi lakodalmat az aranylakodalmat. Nagy volt a készülődés előtte, disznót vágtunk, egy hétig sütöttünk-főztünk, mint a lakodalmas házaknál szokás ilyenkor. Nemcsak hívott vendégek voltak, hanem aki „gyütt" mindenki előtt nyitva volt az ajtó. Rokonok, szomszédok, elvtársak, barátok, ismerősök és aki csak tudta, hogy mire készülünk jött köszönteni bennünket és ünnepelni velünk.

Zenészek húzták a „talpalá" valót és ekkor jártam el az ötven éve elmaradt menyasszonytáncot. (7.)

*

Balogh János a Hazafias Népfront Vas megyei Titkársága munkatársa a *Felszabadulási Emlékbizottság alakuló ülésén:* (8.) „A 88 fő között volt Bőczén Pálné csöngei lakos, a nőmozgalom régi harcosa, aki a felszabadulás óta aktív, tevékeny résztvevője volt megyénk nőmozgalmának, a Hazafias Népfrontmozgalomnak. Ott találtuk az átalakulás minden feladatának végrehajtásánál, ahol mozgósítani, segíteni vagy éppen nyugtatni kellett az embereket.

Az emlékbizottság ülésén Bőczén Pálné felszólalt és elmondta a szíve mélyén összegyűjtött 25 év harcát, munkásságának egy-egy epizódját.

Az Emlékbizottság tagjai többen hivatkoztak Bőczén Pálné „Nani néni" munkásságára, elismerően nyilatkoztak aktivitásának bőségéről és sokrétűségéről."

Tóth József MSZMP Celldömölki Járási Bizottságának munkatársa: „Nani néni a község társadalmának *központi figurája* volt és ma is az. Tevékenysége túlnőtt a falu határain, amit bizonyít a személyével kapcsolatos több visszaemlékezés, sok-sok tény. Nála a közügy szeretete minden kétséget kizáróan ösztönösségre vezethető vissza, vele született pozitív tulajdonságait az agrár-proletár sors fejlesztette. Mindig — ösztönösen — a legrövidebb és a leghatározottabb megoldást választotta az ügyek intézésében.

Ha figyelembe vesszük, hogy az a tevékenység amelyet eddigi élete során kifejtett milyen társadalmi környezetben folyt, akkor az amit tett méginkább elismerésre méltó.

A felszabadulás előtti múlt nagyon súlyos örökséget hagyott Csönge községre, gyökerei olyan mélyre nyúltak, hogy ennek felszámolására — a bekövetkezett társadalmi, politikai, gazdasági változások mellett is törvényszerűen szükség volt, és szükség van ma is a közügyek iránt különösen fogékony *„naninénikre"*.

Csönge község társadalma a múltban többszörösen megosztott faluközösség volt, amelyet a több vallás, a nincstelen, a kis- és középparaszt valamint a nagybirtokos csoportok elemeire tagoltak és örök ellentétet támasztottak egymással szemben. Ezek a szűkebb csoportérdekek motiválták még a felszabadulást követően is a megoldásra váró összközösségi feladatok végrehajtását s mindezek negatív visszahúzó erőt jelentettek sok esetben. Mindezt hűen bizonyítják a tények, amelyek a közös gazdaság (TSZ) létrejötte körül kialakultak. Ugyanis soha semmi nem indokolta, hogy egy ekkora kis községben két külön TSZ és állami gazdaság is működjön. Mindezek tovább szülték az ellentéteket, szinte újratermelték azokat.

Ezek felszámolása, az érdekek egyeztetése kitartó, folyamatos, aktív tevékenységet követelt a palitikai, társadalmi szervektől, amelyek szinte mindegyikében fontos és meghatározott szerep jutott Bőczén Pálnénak. Ezt a munkát Ő önzetlenül és eredményesen végezte és végzi ma is. A falusi közéleti munka *proto-típusa* Nani néni, akinek mozgalmas élete, a közügyek szeretete példaként szolgálhat valamennyiünk számára."

Légrádi Ferencné Vas megyei MNDSZ függetlenített munkatársa 1949—1957-ig.: „Az iskolák államosítása idején Szombathelyen a Múzeumban volt egy megyei értekezlet, ahol bejelentették az oktatásban beálló változásokat. Itt találkoztam először Nani nénivel, aki lelkes hozzászólásában nagyon helyeselte és messzemenően egyetértett vele — a sok ellenvéleménnyel szemben.

Később „Traktoroslányokat" kellett keresni az alakuló gépállomások részére. Kimentem Nani nénihez, közöltem vele mi járatban vagyok, nincs hol megszállni és egyéb. Nagy örömmel fogadott és megnyugtatott, hogy rendben lesz minden: „Jó van drága asszontárs, menünk együtt, mer émmeg ugyis a házakat járom, hokki akargya a gyereket beannyi az ovodába. Avvo meg sose törőggy, hohun aluszol, itt énnálam, asztán meg maj kosztot is adok ami van."

Elindultunk együtt, de Csöngén túl elkísért még a szomszéd falvakba is Ostffyasszonyfára, Kenyeribe és Pápócra. Megyei viszonylatban 8 traktoroslányt szerveztünk, a Kenyeri Gépállomás avatásán a gépek sorát a piros pettyes kendős traktoros lányok indították.

Utána a Nők Lapja előfizetésének megszervezésével, majd a „koreai gyűjtés" bélyegek eladásával kapcsolatban kerestem fel. Annyit elmondhatok, hogy elsőnek számolt le mindig a kiadott anyaggal. Nem volt olyan megmozdulás amiben részt ne vett volna. Mindig *fix pont* volt, csak szólni, üzenni kellett neki. Minden megyei rendezvényen részt vett, ilyenben nem ismert akadályt.

Téli akciók indítása során igyekeztünk a hóviharos napokat elkerülni, de volt amikor hosszú időn át tartott a rossz idő. Nani néni akkor is megjött — hívásra — egy-két óra késéssel énekezve magyarázta:

„Hát ideírtem, ne hogy azt higgyík, hogy elaluttam azér kístem: főkétem émmá 3 órakor. Asztán gyüttem gyalog, meg szekéren, meg a vonat is kísett. Ahogyan tuttam gyüttem, de iddvagyok."

A megyei MNDSZ létrehozásában is segített, tagja volt a megyei VB-nek, a járási VB-nek majd a községben is szervezte a nőmozgalmi munkát. Így megyei-járási-községi szinten bármikor számíthattunk a munkájára.

Elég sok bonyodalom volt 1956-ban, az MNDSZ is szétzilálódott.

Az újjáalakítás elősegítése érdekében volt egy megyei értekezlet, melyen jelen volt dr. Ortutay Gyula és Erdei Lászlóné országos szintű vezető. Nani néni itt is határozottan hozzászólt és kérte, hogy a megyében ismét legyen megalakítva. Ortutay elvtárs gratulált neki határozottságáért és a jó felszólalásért valamint segítőkezdeményező megnyilvánulásáért.

Nani néni több alkalommal felkeresett a fenti események után is. Mikor megvette mostani házát meghívott magához. „Aztán égyere ám hozzám tisztelegnyi."

Évek óta a Temetkezési Vállalat igazgatója vagyok. Ide is eljött és elmondta gondjait: „Csöngén ravatalozót köllene építtenyi„' azután meg temetkezési lerakat létesítését szorgalmazta, mint tanácstag. Az ő javaslata alapján létesült a kenyeri község lerakata, így a környező településeket el tudja látni és vasútállomása is van.

Nagyon sokat tudnék még felsorolni róla, de minden az aktivitása kimeríthetetlenségét példázná ugyis. Ismétlem minden munkában, mindenkor jelen volt és élen járt".

Dr. Nagy János a Járási Hivatal osztályvezető-főorvosa: Idős asszonyként ismertem meg már Bőczén Pálnét, de az ő közéleti aktivitása, tenniakarása semmit sem fakult. Úgy az egyéneknek, mint a közösségnek változatlan lelkesedéssel kereste a megoldás lehetőségeit, képviselte érdeküket.

Mint orvoshoz több esetben fordult észrevételeivel, kérései főleg az elesettek, elhagyottak érdekében hangzottak el, akiknek gondozójuk, hozzátartozójuk nem volt.

Korával járó természetes gyengeségét és kisebb panaszokat nem vette komolyan, ezeket inkább tréfásan említette, semmi különös jelét nem mutatta annak, hogy őt az öregség s a természetes fizikai hanyatlás aggasztaná. Általában mindig mások ügyében és érdekében emelt szót.

Bókkon Béla hozzátartozóival lakott, akik őt anyagilag kihasználták és rossz körülmények között tartották. Nani néni az embertelen körülmények miatt a szociális intézkedést kereste és gondnokság alá helyeztette Bókkon Bélát, hogy anyagi helyzetét rendbeszedje. Ezekután ő magukhoz vette és örökbefogadta. Anyagilag, erkölcsileg lábraállította. Azóta Bókkon Béla emberhez méltó életet él mióta a Bőczén Pálékkal van egy fedél alatt.

Az elmúlt években számos alkalommal voltam jelen tanácsüléseken, amikor Nani néni a legaktívabb tanácstagok közé tartozott, akinek mindig volt olyan észrevétele, javaslata, amivel a közérdeket akarta előbbre vinni. Ezek elsősorban a szociális ellátás, a rászorulók megsegítése, valamint a község kereskedelmi ellátottságának és szépítésének az ügyét szolgálták. Az ilyen felszólalásokban

kimondottan szenvedélyes volt, úgynevezett „*tekintély*"-ek előtt sohasem hátrált meg, amit akart, azt bárki előtt elmondta a maga egyszerűségében".

Katona Sándor tanácselnök, Ostffyasszonyfa: „Csönge község a tanácsok egyesítése óta társközségünk így egy közigazgatás alá tartozik Ostffyasszonyfával. Nani néni a tanácsok megalakulása óta tanácstag és VB-tag is volt az utolsó tanácsválasztásig. Egyike a legaktívabb tanácstagoknak akinek mindenről van véleménye és javaslata, mindenki gondját tolmácsolja a testület tagjainak. Az ő felvetése, javaslata alapján készültek el az utcai padok a bolt elé, a csarnok elé és a buszváró környékére. Virágosítás az rendszeres munka nála, a társadalmi munkavégzésnek is mindig kellő időben hangot ad. Sokat tett az iskolák, napközi- és óvoda ügyeiben, azok gondjainak a megoldásában. A községben új épületek létrehozásával, így a sportöltöző, ravatalozó, új orvosi rendelő — és még sorolhatnám tovább — megvalósításánál. Munkáját a magam és a tanácstagság nevében csak pozitívnak tudom értékelni. Mindenhol jó húzóerő és élenjáró".

*

Tíz éve történt, hogy Bókkon Bélát örökbefogadtuk. A mi gyerekeink meghaltak. Először a Béla ügyében szociális intézkedést kértem, mivel a rokonai nem megfelelő ellátásban részesítették, sőt megtakarított pénzét is el akarták venni tőle. Ezt követően mi örökbe fogadtuk. 1964-ben történt, akkor vettük ezt a házat is. Az ő pénzét is beleadta — 30 000,— Ft-ot, így a ház felét egyszerre rá is irattuk. A többi is az övé lesz, „de előbb nősüllön meg. Mercsak akkor kap meg mindent, a kisszegtűl a nasszegig, mer itt minden ütet illeti, mer minket megböcsül öreg naptyainkra."

*

Nani néni a régi barátsággal és jó egészséggel fogadja ma is a hozzá érkezőket. Változott a házatája, zárt lett a veranda, kivül szőlőlugas árnyékolja be. Az udvaron a nyíló rózsafák és az évelő virágok tengernyi színe fogadja azt, aki betér hozzá. Az előszoba függönyei között a cserepes virágok sorakoznak és barátságos képet nyújt a székek színes kartonhuzata. Mindezt üdévé teszik a falakon elhelyezett képek, néhány kerámiatárgy és a beáramló napsugár az asztal háziszőttes terítőjét aranyozza be.

A konyhából kikerült a kemence — hol süt most langalót önkéntelenül ez jut eszembe. De a helyén leválasztva modern, csempével borított fürdőszoba van. Bár közművesítés még nincs a községben, de a kimenő víz levezetését is megoldották.

Ízlésesen berendezve a 2 szoba, egyik az öregeknek, a másik meg a „legínnek."

Mi ad ennek a kornak szépséget és milyennek értékeli az életét? kérdeztem.

Ennek a kornak a legnagyobb szépsége a jóegészség és a megbecsülés. Ez a kettő a fontos, a többi már jön magától. Ezt megkapom a mai napon is, meg holnap is és ez a lényeg.

Minden társadalmi- és tömegszervezetnek tevékenységében most is részt veszek. Párttag vagyok kezdettől fogva és tanácstag, — VB-tag voltam még 2 évvel ezelőtt. A Hazafias Népfront Községi Bizottság tagja — járási bizottsági tag is voltam sokáig —, Nőbizottság elnöke, megyei és járási nőtanács tagja voltam —, az ÁFÉSZ alapító tagja, a Vöröskereszt titkára meg minden amire egy községben szükség volt. Munkámat megbecsülték minden szervnél, ezt a kitüntetéseim is bizonyítják:

20 éves Párttagsága alkalmából.
MUNKA ÉRDEMREND 1965. április 4.

Tanácsok 10 éves fennállása (elismerő oklevél.)

Szövetkezeti mozgalom oklevele: SZÖVOSZ VI. Kongr. 1967. május.

Felszabadulás negyedszázados évfordulója. 1970. március 31. Vöröskereszt.

Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970. április 4.

Tanácsok 20 éves fennállása (tanácstagoknak) 1970.

Megbízólevél a Tanácsok 1971. évi választásakor 22. sz. választókerület. 1971. április 25.

Kiváló Véradó Szervező 1972. november 21.

Ezeket a kitüntetéseket mind a közösségért végzett munkámért kaptam. Ha hívnak most is szívesen megyek mások érdekében, mások javáért.

Itthon a ház körüli munkát elvégzem, mezőre már nem járok. 1971-ben a Palival még — utolsó aratópárként — learattuk a kis háztáji földünk 8—9 kereszt árpáját, de azóta az öregem a falu határán túlra sem volt.

Nyugdíjunk 1170,— Ft, ehhez jön még a „legín" keresete úgy 2000—2500,— Ft között — az állami gazdaság állatgondozója. Ami férfi munka van ő intézi a ház körül is, meg a háztáji föld is az ő gondja. Az aratásról is ő gondoskodik, most már minden éven kombájn aratja le és így sokkal könnyebb. Nem is lehet másról észrevenni az aratást, minthogy mennek a kombájnok és hordják

be a szemet. Nincs már *„takarulószekir"* meg nem kell *„kivíthánynyi"*, de így a jobb.

„Tarlókon kepe már elvétve sincs
Ős rákként ahogy mind a múltba hátrált
előmásztak a préselt szalmabálák
új geometriai rend szerint."
(Simon István: Nyárvégi rapszódia)

Anyagi nehézségünk nincs. Öregkorunk nyugodt, munkánk után *„tisztül"* és *„böcsül"* bennünket mindenki. Az öregem gyakran gyengélkedik az érszükület miatt, de én még beteg nem voltam, nem érek rá betegeskedni. Azt is elmondhatom, hogy még egyetlen értekezletről sem hiányoztam, ahova meghívtak, oda mindig elmentem, mindig megjelentem, de fel is szólaltam.

Örülök, hogy most ilyen korban élhetek én, hogy nyugodt élete van mindenkinek. Valamikor ez csak álma és reménye volt az embernek és most valóság.

Szeretném ha a fiatalok egyre többen találnák meg azt az utat amelyen haladniuk kell. Éljenek békében, tanuljanak, dolgozzanak szorgalmasan, becsüljék meg az öregeket, — mert azoknak sokat köszönhetnek —, építsék a szocialista társadalmat és sohase feledjék, hogy nem így élt mindig az ember.

Befejezés

Ennyiben próbáltam bemutatni Bőczén Pálnét, és azt a csöngei környezetet, amelyben ő a maga egyszerűségével, paraszti ésszel mozgalmi-közéleti tevékenységet folytatott.

A kor magába rejtette az ellentmondásait, melyeknek akkor akik részesei voltak, a mai eredményeket látva, szinte lehetetlennek tűnnek az átélt nehézségek.

Az 1945. előtti nincstelenség után a felszabadulás, melyet követett az új utakon való elindulás gondja, öröme és sikere is.

Feltétlenül szeretnék szólni arról a változásról, ami Csönge község életében végbement. Néhány konkrét tény felsorolásával kívánom bemutatni ezt a fejlődést, hogy érzékelhetőbbé tegyem: „Csönge külterületi lakotthely: Kóbortanya, Csonkamajor, Ferencmajor, Terület: 4379 kh. Népessége: 1009 fő. Lakóházak száma: 245 db. Legközelebbi vasútállomás: Celldömölk (16 km). (Kenyeri 5 km). Rendszeresen használt autóbuszjárat: mh. helyben. Posta: PH. Körzeti orvos: Ostffyasszonyfa.

1945. óta történt fejlődés:

1945. MKP alapszervezet alakult.
1945. 750 kh. földet osztottak ki 122 fő között.
1946. helyreállították a felrobbant kultúrházat.
1948. óvodát létesítettek, meglévő épületből.
1955. szivattyús kutat létesítettek.
1957. állami gazdaság részére alakult új major.
1958. hullaházat építettek.
1959. 100 fm. vízelvezető csatornát építettek.
1959. víztárolót létesítettek (3000 m^3).
1960. tűzoltószertárat építettek.
1961. orvosi rendelőt építettek.
1962. bekerítették az orvosi rendelőt.
1962. bekapcsolták a községet az autóbusz forgalomba.
1963. 390 m^2 betonjárdát építettek.
1964. 1200 m^2 betonjárdát építettek.
1965. bekerítették a temetőt és kutat létesítettek.
1945. előtt 1 fő rendelkezett egyetemi, főiskolai, 6 fő pedig középiskolai végzettséggel. 1964. XII. 31. 20 fő végzett egyetemet, főiskolát, és 150 fő középiskolát.
1945. előtt 4 db rádió volt a községben (fülhallgatós).
1964. XII. 31. 224 db rádió és 13 db TV volt
1945. előtt 15 napilap és 20 db egyéb folyóirat járt.
1964. XII. 31. 80 db napilap és 275 db egyéb folyóirat jár a községbe". (9.)

A csöngei postahivatal statisztikai adatai alapján 1974. augusztus hónapban az alábbi előfizetések találhatók:

Rádió:	171 db
TV:	148 db
Folyóirat:	17 db
Napilap:	107 db

Összesen eladott folyóirat

Napilap:	985 db

A felsorolt adatok jelzik a községben végbement változásokat, amelyek nemcsak átformálták arculatát, de a fejlődést is magukban rejtik.

Ha a bevezetőben közreadott 1931. éves adatokkal összehasonlítjuk lényeges különbséget találunk. Egyetlen számadatot szeretnék indokolni, mégpedig a házak számát, amely 1931-ben 244 és 1969-ben 265 db. Első látásra arra gondolunk, hogy ez az adat stagnál.

Sőt ha a község kerületét tekintjük, a szélső házak majdnem most is ugyanazok, csupán a Cser felé vezető útnál találunk újakat. De mégis van fejlődés és ez másban mérhető. A régi elavult 4 és 8 lakásos cselédházak már eltűntek, helyettük 2—3 szobás modern családi házak épültek, vagy a régi épületeket alakították át. Így ez az átrendeződés az eredeti területen történt, és ebből a szemszögből kell a fejlődést nézni.

Összefoglalás:

Egy személy, egyéniség bemutatása során, arra törekedtem, hogy *láttatni tudjam*, hogyan hat az egyén a közösségre, valamint milyen a közösség visszahatása. A teljesség igénye nélkül néhány lényeges szempont és esemény kiragadásával, felelevenítésével próbáltam szemléletessé tenni. Néha lényegtelennek tűnő részek is élesebb megvilágításba kerültek, mivel az csak a nevezett személyre érvényes. Nehéz egy embert az írott szöveg alapján úgy visszaadni, hogy az olvasó — ismeretlenül —, érezze az *élő Nani nénit*.

Az adatok gyűjtése során tapasztaltam, hogy a társadalmi kisközösségben élő ember saját szűrőjén át látja azt a világot, melyben él. Amit elmond róla nem biztos, hogy úgy van. Az emlékezés hasznos, mert megismerjük a *népi szűrő*, a népi visszaemlékezés törvényszerűségeit. Szükséges kritikát és összehasonlítást alkalmazni a tényanyag valódiságát illetően.

Ez a történet egy közéleti szerepet betöltő vezetőt is útbaigazít affelől, hogy abban a konkrét csöngei környezetben, milyen *magatartásformát* kell kialakítani, ahhoz, hogy valaki azt a közösséget sikeresen meg tudja szervezni.

Kemenesalja kisközségi család vizsgálata szempontjából is hasznos. Segítséget ad a propagandistáknak az emberek *gondolkodásmódjának* megértéséhez, és ahhoz, hogy hogyan szemléljék a családot.

A pedagógus könnyebben felismeri egy gyermek családi helyzetét — az ebbe a típusba tartozó — anélkül, hogy minden esetben *történeti szempontú* áttekintést végezne. Ennek a krónikának a segítségével távlatba tudják helyezni ezeket a típusú családi eseteket.

A mezőgazdasági üzemszervező is haszonnal forgathatja ezeket a visszaemlékezéseket bizonyos szempontok szerint lefolytatott beszélgetéseket. Megtudhatja, hogy az új értéket termelő ember hogyan mozgott és jelenleg is hogyan mozog a családi környezetben.

A szocialista művelődéspolitikának és a helyi politikának foglalkozni kell a kis közösségnek a konkrét és egyénekre lebontott tevé-

kenységével. Meg kell állapítani, hogy egy-egy községet — a települések lakóit — hogyan lehet *megszervezni,* mivel lehet hatni rájuk, és mire reagálnak. Ezek kiválogatására kell felkészíteni a helyi politika irányítóit, hogy a *szórt településeket hogyan kapcsolják be* a járás, a megye és az ország vérkeringésébe. Ezeken túl legyenek tisztában azzal is, hogyan tudják az elkülönülő közösségek tagjainak az érdekeit is a felszínre hozni.

Számon kell tartani azokat a helyi politikusokat, akik hatást gyakorolnak környezetükre, és ezzel a *közhangulat pozitív irányú befolyásolását* segítik elő.

Nani néni esetében — egy változat — a keretet egy személy, az ő személye adta meg. Mint helyi politikus egyedülálló, zárt volt. NANI néni családi tragédiája egyéni mozgatórugó, ami őt kilökte a faluból. Majd a felszabadulást követő társadalmi folyamat, a fejlődés korszaka következett. Ezt a minőségi struktúra-változás tette lehetővé, hogy ő egy más világot, amiről rég álmodott, az *eszmei apai örökség*-et ismerje meg.

Az egyéni tragédiák helyes társadalmi felhasználása forrása lehet a kis községek egységes életének és az *egyén mozgásban való megnyugvásának.*

Összegezve: Nani néni szervező munkával azért tudott ennyi eredményt elérni, mert mindig kereste, és jól érzékelte az érdekek csomópontjait. Tudta mindig kit, hova, mikor és milyen tevékenység elvégzésére lehet mozgósítani. Ezt a munkát ösztönösen irányította, és önzetlenül a közösség érdekében végezte. Jelenleg 1975. évben életének 79., házasságának 63. évében még mindig a régi aktivitással dolgozik. További erőt, egészséget kívánunk az elkövetkezendő időkre a nyugalmas békés öregkorára.

*

VISSZAEMLÉKEZÉST ADÓK NÉVSORA:

Balogh János, Hazafias Népfront Vas megyei Bizottsága
Katona Sándor tanácselnök, Ostffyasszonyfa
Laky Rezső népművelési felügyelő, Celldömölk Járási Hivatal
Légrády Ferencné igazgató, Szombathely, Temetkezési Vállalat
Dr. Marosfalvy Ferenc főorvos, Celldömölk Vérellátó Állomás
Dr. Németh Sándor ny. körorvos, Celldömölk
Tóth József, MSZMP Celldömölki Járási Bizottsága

FORRÁSMUNKÁK:

1. Kiss Elemér: A Kemenesaljai Úttörő TSz története 6 oldal
2. Uo. Dr. Gosztonyi János előszava. 4. oldal.
3. Vas vármegye általános ismertetője és címtára 81—82. oldal
4. Kiss Elemér: A Kemenesaljai Úttörő TSZ története
   Dr. Gosztonyi János előszava 3—4. oldal.
5. Celldömölki Járási Hivatal Mezőgazdasági Osztálya
   TSZ nyilvántartási könyve
6. Talabér Géza: Az általános iskolák körzetesítésének korszerű megoldása a Celldömölki járásban és a feltételeinek megteremtéséből adódó tanácsi program. 1971. 10. old.
7. Aranylakodalom Csöngén = Szabad Föld, 1962. V. 13. 19. sz.
   Aranylakodalmak = Képes Újság 1962. V. 19.
   Aranylakodalom = Földművesszövetkezeti Híradó 1962/2. 2. l.
8. Vas Népe XIV. évf. 271. sz. 1969. nov. 22. 1. lap
9. Péter Lajosné: Gyűjtemény Vas megye 20 éves fejlődéséről 40. o.